

NILS-BERTIL MORGELL

Europadomstolens syn på svensk skatteindrivning

Europadomstolen har den 25 juli 2013 i målet Rousk mot Sverige¹ funnit att Sverige vid skatteindrivning hos Rousk brutit mot Europakonventionen.

Ett år tidigare har Europadomstolen i målet Olsby mot Sverige funnit att Sverige i ett annat ärende om indrivning av skatt brutit mot Europakonventionen.²

Redan år 2002 har domstolen i målen Västberga Taxi AB och Vulic mot Sverige samt Janosevic mot Sverige kritiserat Sverige. I dessa mål hade staten som ett led i skatteindrivningen fått personerna försatta i konkurs p.g.a. skatteskulder som var under omprövning.³

I samtliga dessa fall har Sverige fått betala skadestånd till motparten.⁴

Denna artikel är skriven mot bakgrund av dessa fyra domar.

1 Svenska regler om indrivning och särskilt om indrivning av skattefordringar

Bestämmelser om indrivning i betydelsen verkställighet genom utmätning finns i utsökningsbalken (UB) och i utsökningsförordningen (UF).⁵ Båda författningarna är tillämpliga vid indrivning av såväl offentligrättsliga som privaträttsliga fordringar. UB och UF innehåller ett fåtal bestämmelser om skillnad i Kronofogdemyndighetens (KFM:s) handläggning av offentligrättsliga fordringar (allmänna mål) och handläggning av privaträttsliga fordringar (enskilda mål).⁶ Huvudregeln är dock att verkställighet ska ske på samma sätt oavsett om utmätningsborgenären är Skatteverket, en bank, en leverantör eller den som blivit tilldömd ett skadestånd p.g.a. brott.

En betydelsefull skillnad mellan indrivning av offentligrättsliga och privaträttsliga fordringar är regeln om obligatorisk restföring. En annan viktig skillnad är regeln om vem som företräder borgenären i utmätningsmål hos KFM.

¹ Mål nr 27183/04.

² Dom den 21 juni 2012 i mål 36124/06.

³ Europadomstolens domar den 23 juli 2002 i mål 36985/97 och 34619/97.

⁴ Advokaten Jan Thörnhammar var ombud för klaganden i samtliga här nämnda svenska mål utom i målet Olsby mot Sverige.

⁵ Utsökningsbalken (1981:774) och utsökningsförordningen (1981:981).

⁶ Se t.ex. 2:30, 3:23 och 4:30 UB. Den sistnämnda bestämmelsen ger KFM friare tidsramar för att verkställa allmänna mål än för att verkställa enskilda mål.

Enligt bestämmelserna i indrivningslagen och indrivningsförordningen⁷ ska en offentligrättslig fordran som inte betalats i rätt tid lämnas över till KFM för indrivning inom en viss tid efter förfallodagen.⁸ Regeln gäller inte bara skatter utan även andra offentligrättsliga fordringar som t.ex. felparkeringsavgifter och underhållsstöd. En privaträttslig borgenär avgör själv om och i så fall när han vill begära utmätning.

Utsökningsmål hos KFM är dispositiva, dvs. borgenären/sökanden förfogar över målet. Sökanden kan återkalla målet, bevilja anstånd osv.⁹ I allmänna mål företräder KFM borgenären/sökanden staten ”hos sig själv” under det att Skatteverket företräder staten inför domstol.^{10,11} Detta har till följd att KFM inte underrättar Skatteverket om vidtagna och planerade åtgärder på motsvarande sätt som när t.ex. en utmätningssökande bank underrättas.

Det kan nämnas att det svenska systemet med ”dubbla” skatteindrivningsmyndigheter är tämligen unikt i Europa. I flertalet stater driver skattemyndigheten själv in sina fordringar och har rätt att verkställa utmätning. I dessa stater är det andra organ – myndigheter eller privatpraktiserande huissiers eller bailifs – som verkställer utmätning för privaträttsliga fordringar. I Finland verkställer häradsfogdarna utmätning för både offentligrättsliga och privaträttsliga fordringar. De finländska häradsfogdarna har dock inga som helst borgenärsuppgifter.¹²

Vidare gäller att skattefordringar ska betalas och kan lämnas över till KFM för indrivning även innan de har vunnit laga kraft och även om skattebetalaren har överklagat taxeringsbeslutet.¹³ Vid ett överklagande kan skattebetalaren under vissa omständigheter få anstånd med betalning.¹⁴ Anståndsreglerna har med skatteförfarandelagens ikraftträdande år 2012 blivit något mer generösa än tidigare för skattebetalaren.¹⁵ Vägrar Skatteverket att bevilja anstånd kan verkets beslut överklagas. Det kan nämnas att även privaträttsliga domar får verkställas genom utmätning innan de har vunnit laga kraft. Som regel får dock inte den utmäta egendomen säljas innan domen har vunnit laga kraft.¹⁶

⁷ Lagen(1993:891) om indrivning av statliga fordringar m.m. och indrivningsförordningen (1993:1229) se även 70 kap. 1–2 §§ skatteförfarandelagen (2011:1244).

⁸ Skatteverket har numera möjlighet att besluta om s.k. borgenärsanstånd i stället för att begära indrivning hos KFM. Se 63 kap. 23 § skatteförfarandelagen och Morgell & Wiktor, Anstånd med betalning av skatt till fördel för det allmänna, Skattenytt 2012 s. 774.

⁹ Se t.ex. Gregow, Utsökningsrätt, fjärde upplagan, s. 415.

¹⁰ 2 kap. 30 § UB.

¹¹ Närmare om arbetsfördelningen mellan Skatteverket och KFM; se Morgell, Skatteindrivning i ny tappning, Svensk Skattetidning 2008 s. 178.

¹² I SOU 2003:97 föreslogs att även de svenska kronofogdarna skulle bli partsneutrala. Som framgår blev inte så fallet; se prop. 2006/07:99 s. 30.

¹³ 68 kap. 1 § SFL.

¹⁴ 63 kap. SFL.

¹⁵ Se prop. 2010/11:165 s. 2.

¹⁶ 3 kap. 4–9 §§ UB, se Walin m.fl., Utsökningsbalken, en kommentar, fjärde upplagan, s. 76 f.

2 Målet Janosevic mot Sverige

Eftersom domarna i målet Västberga Taxi AB och Vulic mot Sverige samt i målet Janosevic mot Sverige i allt väsentligt är likalydande ska här bara redogöras för den sistnämnda domen.

Janosevic var taxiägare. Efter en granskning av hans företag höjde Skattemyndigheten december 1995 Janosevic taxeringar. Han debiterades skatter, avgifter och skattetillägg med drygt 1 miljon kr. Beloppen skulle betalas januari och april 1996.¹⁷ Eftersom han inte betalat restfördes februari 1996 moms och arbetsgivaravgift, inklusive skattetillägg, hos KFM. Trots att Janosevic hade begärt omprövning av Skattemyndighetens beslut och ansökt om anstånd att betala dessa fordringar ansökte KFM om att Janosevic skulle försättas i konkurs.¹⁸ Janosevic bestred kursansökan och åberopade att han begärt anstånd med betalning. Tingsrätten sköt därför fram handläggningen av konkursärendet. Sedan Skattemyndigheten avslagit Janosevic anståndsansökan försette tingsrätten juni 1996 Janosevic i konkurs. Janosevic överklagade därefter både Skattemyndighetens beslut i anståndsfrågan och tingsrättens beslut att försätta honom i konkurs. Överklagandet av beslutet i anståndsfrågan avlogs av länsrätten en månad efter konkursbeslutet och av kammarrätten maj 1997. Konkursbeslutet fastställdes av hovrätten juni 1996. Högsta domstolen (HD) vägrade september samma år att meddela prövningstillstånd i konkursansökningsmålet. Därefter tog själva skatteärendet lång tid att handläggas. Skattemyndighetens omprövningsbeslut, som innebar att tidigare beslut stod fast, meddelades februari 1999. Först den 27 december 2001, fyra dagar innan de ännu obetalda skatterna preskriberades, fastställde länsrätten Skattemyndighetens beslut.

Europadomstolen ansåg att Sverige i två avseende hade brutit mot artikel 6 i Europakonventionen. Det ena brottet bestod i den långa handläggningstiden. Det andra brottet bestod i att Janosevic försattes i konkurs innan någon domstol prövat konkursansökningsfordran. Varken Janosevics överklagande av själva beskattningsbeslutet eller hans överklagande av beslutet att vägra anstånd med betalning hade prövats när han försattes i konkurs. Europadomstolen förpliktade Sverige att betala ett ideellt skadestånd om 15 000 Euro och att ersätta Janosevic hans kostnader med 35 000 euro.

3 Målet Olsby mot Sverige

Olsby hade en skatteskuld som låg hos KFM för indrivning. KFM under rättade honom i början av augusti 2005 om att myndigheten den 17 samma månad skulle göra en utmätningförrättning i hans bostad. Den 19 augusti utmätte KFM drygt 9 000 kr på ett Olsby tillhörande bankkonto. Ett bevis om utmätningen sändes samma dag till honom. Eftersom Olsby var bortrest blev

¹⁷ Olika förfallodagar för momsen och arbetsgivaravgiften samt för inkomstskatten.

¹⁸ KFM hade då de offensiva borgenärsuppgifterna, bl.a. att ansöka om konkurs. Dessa uppgifter har numera övertagits av Skatteverket.

han inte delgiven denna handling förrän den 8 september 2005. Olsby hade då enligt utmätningsbeviset tre veckor på sig att överklaga utmätningen. Emellertid hade KFM redan den 24 augusti redovisat det utmätta till statskassan. När Olsby den 20 september, överklagade utmätningen blev, trots att hans överklagandetid enligt utmätningsbeviset skulle löpa ut den 29 september, hans överklagande avvisat som för sent inkommet. Avvisningsbeslutet motiverades med att redovisningen av de utmätta pengarna anses som ett särskilt beslut som ska överklagas inom tre veckor från beslutsdagen.¹⁹ Olsby fullföljde utan framgång sitt överklagande till högsta instans. Utbetalningsbeslutet vann alltså laga kraft den 15 september. Om ett beslut om utbetalning har vunnit laga kraft kan enligt ett tidigare avgörande av HD inte heller det bakomliggande utmätningsbeslutet prövas och detta även om det sistnämnda beslutet ännu inte har vunnit laga kraft.²⁰

Europadomstolen fann att Sverige genom att ta ifrån Olsby rätten att överklaga utmätningsbeslutet inte hade gett honom en rättvis rättegång. Sverige hade därigenom brutit mot artikel 6 i Europakonventionen; rätten till en rättvis rättegång. Olsby tilldömdes ett ideellt skadestånd om 1 000 euro.

4 Målet Rousk mot Sverige

Rousk var en företagare som blev skönstaxerad år 2002. Han debiterades en kvars katt om drygt 230 000 kr. Eftersom Rousk inte betalade kvars katten överlämnades den april 2003 till KFM för indrivning. KFM försökte förgäves komma i kontakt med Rousk, bl.a. genom att söka honom i hans bostad. Eftersom KFM inte fann någon annan egendom som täckte skulden utmätte KFM maj 2003 hans bostad, en tomträtt. Enligt protokollet var Rousks skulder då 255 000 kr. Rousk hade även andra offentligrättsliga skulder än skatte-skulden. Bevis om utmätningen sändes samma dag till Rousk, som dock inte blev delgiven handlingen.²¹ En månad senare sände KFM ett meddelande till Rousk av innebörd att KFM planerade att sälja den utmätta tomträten i början av september. KFM hade då med hjälp av sakkunnig låtit värdera tomträten; marknadsvärdet bedömdes till 1 850 000–2 150 000 kr. Rousk, som nu blivit medveten om vad som var på gång, kontaktade Skatteverket och KFM. Hos Skatteverket begärde han per brev och telefax anstånd med betalning av den skönstaxerade kvars katten. Skatteverket slarvade dock bort både brevet och telefaxet. Hos KFM begärde han anstånd med försäljning. Hans skäl var att han skulle överklaga skönstaxeringen, att han hade betalat de andra skulderna och att han led av allvarlig depression. Två dagar senare avslog KFM Rousks begäran om anstånd. Avslagsbeslutet motiverades med att utmätningsökanden motsatt sig anstånd; utmätningsökanden företrädd av KFM. Några dagar senare sände

¹⁹ 18 kap. 7 § UB.

²⁰ NJA 1990 s. 160.

²¹ Ett sådant utmätningsbevis ska, med vissa undantag som inte var aktuella i detta fall, delges gäldenären; 6 kap. 9 § UF.

KFM till Rousk dels en underrättelse om tid och plats för auktion på tomträtten dels beviset om utmätningen. Rousk överklagade omgående KFM:s beslut att vägra honom anstånd med försäljning. Några dagar senare överklagade han även utmättningsbeslutet. Den 28 augusti avslog tingsrätten hans överklagande både av utmättningsbeslutet och av KFM:s vägran att bevilja anstånd med försäljning. Samma dag ansökte Rousk på nytt hos Skatteverket om anstånd med betalning av den skönstaxerade skatteskulden. Den 1 september kontaktade Rousk Skatteverket och sa att det var bråttom att hans ansökan om anstånd behandlades. Han nämnde dock inte att det var utsatt en auktion hos KFM två dagar senare. Inte heller hade KFM varken underrättat Skatteverket om att KFM hade utmätt Rousks bostad eller att KFM hade satt ut en auktion. Inte heller hade Skatteverket möjlighet att via egna datorer skaffa denna information.²² Den 3 september, oklart när på dagen, beviljade Skatteverket Rousk anstånd med betalning med den skönstaxerade skatteskulden. Beslutet registrerades i Skatteverkets datasystem.²³ Eftersom Skatteverket var ovetande om att auktion var på gång togs inte någon särskild kontakt, t.ex. via telefon, med KFM. KFM var alltså ovetande om anståndsbeslutet. Samma höll KFM auktion på tomträtten. Det första klubbade inropet godtogs inte; det ansågs vara alltför lågt.²⁴ Tomträtten såldes, någon gång under eftermiddagen, för 1 600 000 kr.²⁵ Den 15 september överklagade Rousk till hovrätten två av tingsrättens beslut; nämligen beslutet att fastställa utmätningen och beslutet att inte medge anstånd med försäljning. Två dagar senare överklagade han till tingsrätten KFM:s beslut att sälja tomträtten. Innan något av dessa överklaganden prövats höll KFM som planerat den 1 oktober det s.k. fördelningssammanträdet. Vid detta betalade inroparen den resterande delen av köpeskillingen och fick därmed även rätt att tillträda fastigheten. Trots att Rousk fått anstånd av Skatteverket med att betala den skönstaxerade skatteskulden togs statens fordran upp med drygt 256 000 kr. Beloppet justerades senare. Eftersom Rousk inte frivilligt ville flytta från sin bostad – han hade överklagat alla beslut – begärde inroparen att KFM skulle avhysa Rousk.²⁶ KFM underrättade Rousk om att han skulle avhysas den 14 oktober. Några dagar före dagen för planerad avhysningen begärde Rousk hos KFM anstånd med avhysningen. Hans begäran avslogs omgående. Rousk överklagade även detta beslut till tingsrätten och återopade ett läkarintyg. Dagen före den planerade avhysningen beslutade tingsrätten att varken inhibera eller stoppa avhysningen. Två dagar senare avslog tingsrätten överklagandet av försäljningen. Rousk blev avhyst den 22 oktober. Vid avhysningen kastades en

²² Europadomstolen tycks ha missuppfattat eller ha blivit missledd på denna punkt; se p. 122 i domen.

²³ Enligt vad Rousk oemotsagt uppgett i ett yttrande till tingsrätten i samband med överklagande av auktionen registrerade Skatteverket anståndsbeslutet klockan 14.02.

²⁴ Ett inrop får inte godtas om det är sannolikt att avsevärt högre köpeskillning kan uppnås; 12 kap. 40 § UB.

²⁵ Auktionen påbörjades klockan 13.45, dvs. några minuter innan Skatteverkets anståndsbeslut registrerades i Skatteverkets datasystem.

²⁶ Se bestämmelserna i 8 kap. 18 § UB.

del av hans egendom. Annan egendom skadades eller förstördes. Även KFM:s genomförande av avhysningen överklagades av Rousk. Från november 2003 och framåt, dvs. efter det att Rousk avhysts från sin bostad, beslutade hovrätten och i några fall även HD, att inte meddela prövningstillstånd vad gällde något av Rousks överklaganden. I ett fall vann Rousk däremot framgång med sitt överklagande, det gällde fördelningen av köpeskillingen efter auktionen. Statens fordran fastställdes till 6 721 kr avseende fordonsskatt och TV-avgifter. Rousk själv fick ut 524 343 kr. Utbetalning gjordes först den 27 januari 2004 sedan tingsrättens beslut i fördelningsärendet vunnit laga kraft.

Europadomstolen fann att Sverige hade brutit mot Europakonventionen i flera avseenden. Rousks bostad blev utmätt och såld och han själv slutligen avhyst från bostaden för en skuld till det allmänna som vid försäljningstillfället uppgick till endast 6 721 kr. Inte heller hade Rousk haft tillräckliga möjligheter att tillvarata sina intressen. När hans överklaganden, även av själva utmättningsbeslutet, slutligen prövades var hans bostad såld och han själv avhyst. Eftersom Sverige brutit mot både artikel 8 i Europakonventionen och artikel 1 i 1952 års tilläggsprotokoll förpliktade Europadomstolen Sverige att betala skadestånd till Rousk med 65 000 euro för förmögenhetsskada och med 15 000 euro för ideell skada. Vidare ålades Sverige att betala Rousks rättegångskostnader med 8 300 euro.

5 Finns det risk att Sverige upprepar dessa sina brott mot Europakonventionen?

I Janosevicmålet kritiserade Europadomstolen Sverige på två punkter: den långa handläggningstiden och förhållandet att han försattes i konkurs innan någon domstol granskat den skattefordran som låg till grund för konkursbeslutet.

Med hänvisning till Europarätten har HD i ett antal fall gett enskilda skadestånd pga. lång handläggningstid hos domstolar och förvaltningsmyndigheter.²⁷ I brottmål kan en utdragen handläggningstid medföra att straffet blir mildare än brottet egentligen "förtjänat".²⁸ Svenska domstolar och förvaltningsmyndigheter är därför i vart fall medvetna om vikten av att mål och ärenden ska handläggas skyndsamt.

I svensk rätt finns det inget krav på att en fordran som läggs till grund för ett konkursbeslut ska vara fastställd genom dom eller beslut som har vunnit laga kraft.²⁹ Om konkurssökanden åberopar en fordran som inte är fastställd genom en lagakraftvunnen dom ska konkursdomstolen självständigt och på grundval av det i konkursmålet åberopade materialet pröva om konkurssökanden har en fordran och hur stor denna fordran.³⁰ Konkursdomstolen har alltså att

²⁷ Se t.ex. NJA 2010 s. 363 och 2012 s. 211.

²⁸ Se NJA 2012 s. 1038.

²⁹ 2 kap. 6 § konkurslagen (1987:672).

³⁰ NJA 1981 s. 395.

göra en egen bedömning av hur tvisten kommer att slutligen avgöras. Denna princip gäller vare sig konkursansökan grundas på en privaträttslig eller en offentligrättslig fordran. Men för att konkursdomstolen ska kunna göra denna prövning måste parterna förse domstolen med material, dvs. i praktiken de handlingar som getts in i den bakomliggande tvisten, i detta fall skattemålet.³¹ Om konkursdomstolen underlåter att pröva konkursansökningsfordran gör sig domstolen skyldig till ett sådant fel att domstolen ådrar staten skadeståndsskyldighet enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen.³²

En riktig tillämpning hos domstolarna och ett aktivt agerande av gäldenären i konkursansökningsmålet bör förhindra att någon försätts i konkurs p.g.a. en skattefordran som senare undanröjs.³³

I Olsbymålet fälldes Sverige för att KFM hade redovisat utmäta pengar innan utmättningsbeslutet har vunnit laga kraft. KFM agerade här med stöd av bestämmelserna i 13 kap. 14 och 21 §§ UB. KFM:s och domstolarnas beslut att avvisa överklagandena hade stöd i HD:s avgörande NJA 1990 s. 160.

Efter Europadomstolens dom har rådmannen Åke Söderlind efter en analys föreslagit att KFM ska ändra sina utbetalningsrutiner.³⁴ Huruvida KFM ändrat rutinerna är inte känt för författaren till denna artikel.

Vidare har ett antal underrätter redan hösten 2012 och sedan de uppmärksammat Europadomstolens dom med hänvisning till Europadomstolens dom gått emot HD:s avgörande NJA 1990 s. 160. Dessa domstolar har tagit upp överklaganden av utmättningsbeslut som gjorts i rätt tid till prövning i sak trots att utbetalningsbeslut har vunnit laga kraft.³⁵

Slutligen har Skatteverket i ett ställningstagande deklarerat att Skatteverket som borgenär inte kommer att motsätta sig att överklaganden av beslut om utmätning som gjorts i rätt tid ska tas upp till prövning även om utbetalningsbesluten har vunnit laga kraft.³⁶ Detta ställningstagande är dock varken bindande för KFM eller för andra utmättningsborgenärer, t.ex. banker och inkassobyråer.

Risken att Sverige på detta sätt bryter mot Europakonventionen ytterligare en gång är därför obefintlig, i vart fall när det gäller skatteindrivning.

Handläggningen av indrivningen mot Rousk kan tillskrivas både olyckliga

³¹ Såvitt framgår av Europadomstolens dom argumenterade inte Janosevic i konkursansökningsmålet i den skatterättsliga frågan. Hur utgången hade blivit i konkursansökningsmålet om han hade argumenterat ska inte spekuleras här.

³² NJA 2011 s. 411.

³³ Såvitt framgår av Europadomstolens dom framfördes inte detta av Sverige.

³⁴ Söderlind, Laga kraft eller inte när överklagandetiden gått ut? Juridisk Tidskrift 2012/13 s. 770.

³⁵ Hovrätten för Västra Sverige mål ÖÅ 3622-12, Gävle tingsrätt mål Å 2085-12, Blekinge tingsrätt mål Å 1925-12, Nacka tingsrätt mål Å 5054-12 och 4149-12, Västmanlands tingsrätt mål Å 3417-12 och Malmö tingsrätt mål Å 8947-12. Samtliga dessa beslut är meddelade september–november 2012.

³⁶ Ställningstagande den 19 november 2012, dnr 131-737639-12/111. Ställningstagandet är inte publicerat på verkets hemsida.

omständigheter, det svenska systemet för indrivning av skatt och den svenska lagstiftningen.

Det var självklart mycket slarvigt av Skatteverket att slarva bort Rousks första ansökan om ansökan: både den som kom per telefax och den som kom per post. Hur detta slarv har gått till har såvitt författaren till denna artikel vet inte utretts. Samtidigt var det mycket olyckligt att Rousk inte berättade för Skatteverkets tjänstemän om KFM:s handläggning. Kanske berodde detta både på hans sjukdom och på att han trodde att de båda myndigheterna ändå höll varandra underrättade om ”vad som var på gång”.³⁷

Det svenska systemet att både Skatteverket och KFM har uppgifter inom skatteindrivningen kan – som i det aktuella fallet – medföra både dubbelarbete och informationsmissar. Hade Sverige haft en kompetensfördelning mellan myndigheterna som t.ex. Finland hade Skatteverket vetat att det ”brann i farstun”. Nu har lagstiftaren valt en annan organisatorisk modell.³⁸ Det är naturligtvis i vart fall teoretiskt möjligt för lagstiftaren att ompröva sitt beslut i organisationsfrågan. I avvaktan på en eventuell omprövning är det viktigt att Skatteverket och KFM snarast förbättrar sina rutiner för samarbete och informationsutbyte. En gemensam arbetsgrupp har redan tillsatts i detta syfte.

Enligt svensk lagstiftning är det möjligt att driva in skattefordringar, även genom utmätning och försäljning, innan fordringen har vunnit laga kraft. När det gäller privaträttsliga fordringar är huvudregeln att utmätt egendom inte får säljas innan exekutionstiteln har vunnit laga kraft.³⁹ Å andra sidan gäller helt andra tider för överklagande av privaträttsliga domar och beslut å ena sidan samt beskattningskattebeslut å andra sidan. Som exempel kan nämnas att en tingsrätts dom i tvistemål ska överklagas inom tre veckor under det att ett taxeringsbeslut kan överklagas inom fem år.⁴⁰ Av betydelse är även möjligheten att få anstånd i samband med ett överklagande av ett taxeringsbeslut och möjligheten att få inhibition av domstol när ett beslut av KFM överklagas.⁴¹

En helt annan fråga är om och i så fall hur denna dom ska påverka KFM vad gäller utmätning och försäljning för betalning av privaträttsliga fordringar. Denna fråga faller dock utanför ramen för denna artikel.⁴²

6 Ytterligare ett ”riskområde”, rättegångskostnader i utsökningsmål

KFM:s beslut enligt UB, dvs. beslut om utmätning, försäljning och fördelning av köpeskilling mm, kan överklagas till tingsrätt. Vid handläggningen inför tingsrätten tillämpas ärendelagen.⁴³ Handläggningen enligt ärendelagen

³⁷ Även Europadomstolen tycks ha den uppfattningen, se domen p. 122.

³⁸ Se prop. 2006/07:99 s. 30 f.

³⁹ Se Gregow a.a. s. 74.

⁴⁰ Se 50 kap. 1 § rättegångsbalken (1942:740) och 66 kap. 7 § SFL.

⁴¹ 18 kap.12 § UB, se även Gregow a.a. s. 75.

⁴² Denna fråga behandlas av mig i en kommande artikel i Juridisk Tidskrift.

⁴³ 18 kap. 1 § UB, lagen (1996:242) om domstolsärenden.

liknar till stora delar handläggningen enligt förvaltningsprocesslagen. Så är det t.ex. möjligt med vittnesförhör och partsförhör (utan sanningsförsäkran). Det kan därför vara förenat med icke oansenliga kostnader att överklaga ett beslut om utmätning.

I 32 § ärendelagen föreskrivs bl.a. att domstolen i ett ärende där enskilda är motpart till varandra får förplikta den ena parten att ersätta den andra parten för dennes kostnader i ärendet med tillämpning av 18 kap. rättegångsbalken. I förarbetena till 32 § uttalas det att om ett statligt organ är part i ärendet har det samma ställning som en privat fysisk eller juridisk person bör staten vid tillämpning av bestämmelsen ses som en enskild part.⁴⁴

HD har vid olika tillfällen behandlat frågan om statens ansvar för kostnader i ärenden om överklagande av beslut om utmätning. I avgörandet NJA 1998 s. 443 ansåg HD att staten inte kunde jämföras med en enskild part i ett ärende där gäldenären hade överklagat ett beslut om utmätning för uttagande av böter, skatt och felparkeringsavgifter. Det saknades därför anledning att tillämpa 32 § ärendelagen. Rättsfallet NJA 2000 s. 109 gällde frågan om en tredje man, som överklagat ett beslut om utmätning och fått beslutet upphävt, kunde få ersättning för sina kostnader i ärendet. Eftersom utmätningen var gjord för betalning av bl.a. böter och skatt ansåg HD att det saknades förutsättningar för att tillerkänna den tredje mannen ersättning för sina rättegångskostnader. I ett särskilt tillägg skrev HD:s ordförande justitierådet Torkel Gregow: "... Mot bakgrund härav framstår det som angeläget att det införs möjlighet att utdöma ersättning för kostnader även när utmätningens fordringen utgörs av skatter, böter och andra liknande anspråk."

En konsekvens av HD:s avgöranden är att även den som haft stora utgifter i form av rättegångskostnader för att få en utmätning för betalning av skatt m.m. upphävd inte kan få ersättning för utgifterna. En annan konsekvens är att tingsrätten kan ha att tillämpa olika regler om rättegångskostnader i ett och samma ärende. Det är inte ovanligt att både staten genom Skatteverket och en enskild borgenär, t.ex. en bank, i ett och samma ärende är motparter till den som överklagat beslutet om utmätning.⁴⁵

Europadomstolen meddelade i april 2006 en dom som kan vara av intresse i sammanhanget. En privatperson hade på en offentlig auktion köpt en fastighet. Köpet överklagades på polska statens vägnar av allmänne åklagaren. Sedan processen vandrat genom några instanser vann köparen målet. Däremot vägrades han ersättning för sina rättegångskostnader. Enligt polsk lagstiftning kunde nämligen inte ersättning för rättegångskostnader dömas ut om åklagaren var part i ett civilrättsligt mål.⁴⁶ Europadomstolen ansåg att den omständigheten

⁴⁴ Se prop. 1995/96:115 s. 117 f.

⁴⁵ Har två eller flera sökt utmätning mot samme gäldenär ska enligt huvudregeln utmätning för fordringarna ske samtidigt; 4 kap. 11 § UB. En annan sida av samma mynt är att den som utan framgång har överklagat ett beslut om utmätning för betalning av skatt m.m. inte behöver betala Skatteverkets rättegångskostnader. Är däremot en enskild borgenär motpart till klaganden har denne borgenär rätt till ersättning för sina rättegångskostnader.

⁴⁶ Dom den 6 april 2006; mål nr 46971/99; *Stankiewicz v. Poland*.

att klaganden inte fått ersättning för sina rättegångskostnader innebar ett brott mot Europakonventionens bestämmelse om rätt till rättvis rättegång.

Denna dom av Europadomstolen har åberopats i ett flertal mål när ett beslut om utmätning för betalning av skatter har överklagats. Varken tingsrätter eller hovrätter har dock ansett sig kunna gå emot HD:s praxis.⁴⁷

Frågan om rättegångskostnader i utsökningsmål prövades december 2012 av HD i plenum.⁴⁸ Målet var dock inte ”rent” varför Skatteverket ålades att betala motpartens rättegångskostnader. I en skiljaktig mening skrev fem justitieråd att domstolarna borde ändra tolkningen av 32 § ärendelagen så att kostnadsreglerna i 18 kap. rättegångsbalken i fortsättningen ska tillämpas i överklagade utsökningsmål såvitt avser tvist mellan allmän part som borgenär och tredje man. Två andra justitieråd ansåg att det krävdes lagändring för att bryta HD:s praxis enligt NJA 2000 s. 109.

Rättsläget får därför fortfarande anses vara att rättegångsbalkens regler om rättegångskostnader inte är tillämpliga när ett beslut om utmätning för betalning av skatt har överklagats. Man kan fråga sig om Europadomstolen kommer att anse att detta är förenligt med regeln om rätt till rättvis rättegång när – inte om – ett mål mot Sverige kommer inför domstolens prövning.

7 Avslutning

I de fyra nämnda domarna har Europadomstolen funnit att Sverige brutit mot bestämmelserna i Europakonventionen. I samtliga fyra mål har svenska myndigheter och domstolar handlat i enlighet med svensk lagstiftning och rättspraxis. Visserligen förekommer slarv som en bakomliggande faktor i målet Rousk mot Sverige men det är omöjligt att spekulera i hur ärendet hade handlagts om Skatteverkets beslut om anstånd varit känt för KFM vid auktionen. Enligt den svenska regelboken hade det varit fullt möjligt att sälja Rousks bostad för en skuld om drygt 6 000 kr.⁴⁹ För egen del har jag identifierat ytterligare en typsituation där svensk lagstiftning och praxis inom det nu aktuella området kan strida mot europarätten. Men finns det fler situationer? Det kan i vart fall inte uteslutas.

Nils-Bertil Morgell är verksam som rättslig expert vid Skatteverkets huvudkontor.

⁴⁷ Se t.ex. Svea hovrätts beslut den 19 juni 2007 i mål ÖÅ 5595-06, hovrätten för Västra Sverige beslut den 20 april 2012 i mål ÖÅ 1260-12, Göta hovrätts beslut den 18 december 2012 i mål ÖÅ 2442-12 och hovrätten över Skåne och Blekinge beslut den 22 april 2013 i mål ÖÅ 822-12.

⁴⁸ NJA 2012 s. 896.

⁴⁹ I NJA 2010 s. 397 I ansåg HD att en fastighet värderad till 300 000 kr kunde utmätas (och därmed även säljas) för en skuld om 28 000 kr.